

Op klompen!

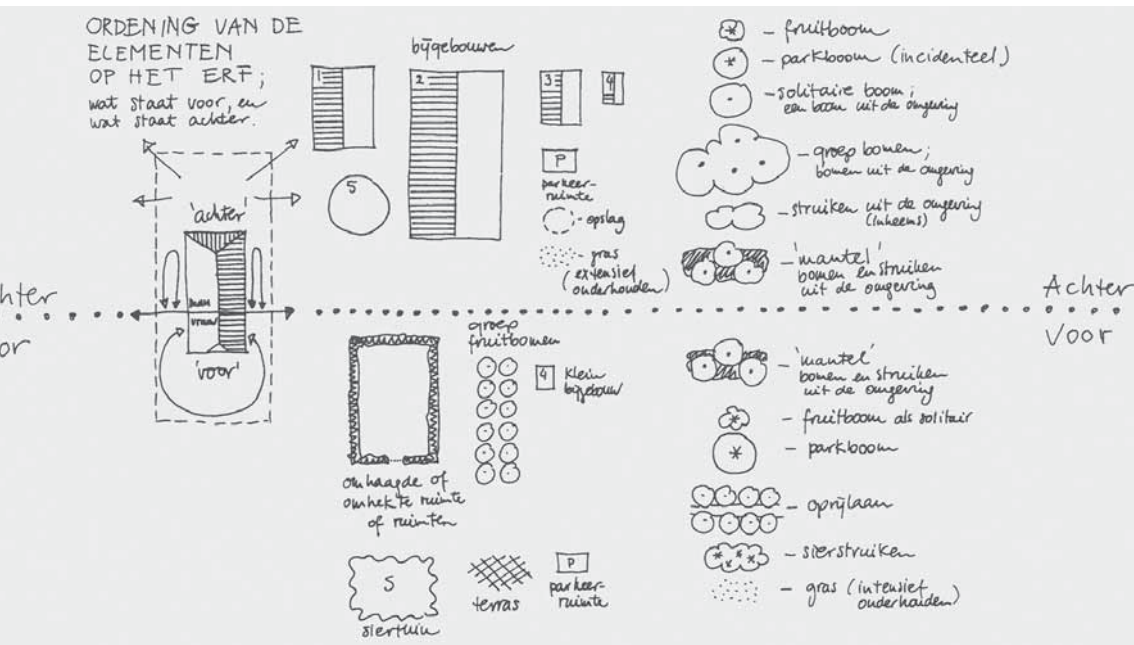
*Bijzondere boerderijen en erven in het Nationaal Landschap
Ijsseldelta van de gemeente Kampen*

door Linda de Haan en Marieke van Zanten

Het landelijk gebied behoort net als de historische steden en dorpen tot ons cultureel erfgoed. Het is, net als de bebouwde omgeving, door de eeuwen heen door mensen gemaakt, veranderd en 'ingericht'. Het buitengebied van Kampen heeft van oudsher een voornamelijk agrarisch karakter met veel boerenerven. Het landschap wordt bepaald door weidsheid, openheid, graslanden, terpen, sloten en dijken. Dit heeft te maken met de ligging van Kampen bij de Ijsseldelta.

De Ijsseldelta, voorheen een drassig gebied bij de monding van de rivier de IJssel in de Zuiderzee, is rond 1364 ontgonnen. Na de polder Mastenbroek werden ook de polders van het Kampereiland, de Mandjeswaard en vervolgens de buitenpolders ontgonnen. Vanwege de bijzondere geschiedenis en zijn voor Nederland unieke cultuurhistorische waarden is het gebied benoemd tot Nationaal Landschap Ijsseldelta. De erven maken onderdeel uit van de cultuurhistorische waarden. Zij zijn beeldbepalend en vormen één van de kernkwaliteiten van het landschap. Het buitengebied van de gemeente Kampen binnen het Nationale Landschap is op basis van verschillen in bodem en wijze van ontginning onder te verdelen in drie landschapstypen: de Mastenbroekerpolder, het rivierenlandschap en als laatste het Kampereiland, de Mandjeswaard en de buitenpolders. Elk type landschap heeft zo zijn eigen specifieke kenmerken en zijn eigen type erven.

De gemeente Kampen heeft door Het Oversticht een inventarisatie laten uitvoeren naar karakteristieke erven binnen het Nationaal Landschap Ijsseldelta. De erven en boerderijen zijn beoordeeld op basis van zes criteria, waaronder de streekeigen verschijningsvorm. Wat precies die streekeigen kenmerken van de erven en de bebouwing zijn, is met hulp van bewoners door Het Oversticht beschreven en gepubliceerd in de brochures *Streekeigen Huis en Erf*.

Een schematische tekening van wat er zoal 'voor' en 'achter' op een erf voorkomt aan gebouwen en beplanting. De plek van de verschillende onderdelen verschilt per erf. Tekening: Het Oversticht.

Het 'voor' en 'achter' van een erf als basisstructuur

Hoewel de diversiteit aan erven groot is en de erven in elk landschapstype andere kenmerken vertonen, is op alle erven een basisprincipe te hanteren. De plek van alle elementen (zoals gebouwen en beplanting) is gebaseerd op het principe van 'voor' en 'achter' op het erf. Op elk erf is deze scheiding aanwezig, maar de scheidingslijn kan variëren. Door een functieverandering kan de scheiding minder zichtbaar of geheel verdwenen zijn, maar oorspronkelijk was deze verdeling in 'voor' en 'achter' er altijd.

De scheiding in 'voor' en 'achter' werd bepaald door het gebruik. 'Voor' heeft betrekking op het woongedeelte van de boerderij, het representatieve deel, dat vanouds het domein van de boerin was. Hier zijn soms kwalitatief betere of rijkere materialen gebruikt en zijn details beter afgewerkt. De woonfunctie is duidelijk af te lezen aan dit gedeelte. Het heeft vaak grote ramen met roeden en/of luiken, een entree in de voorgevel en/of zijgevel en een schoorsteen die de plek van de haard aangeeft. De gevels zijn voorzien van meer detaillering dan het achterhuis en soms is er ook een andere dakbedekking.

‘Achter’ verwijst naar het bedrijfsgedeelte, de veestallen en schuren voor berging en opslag van gereedschap en oogst, de mestvaalt en de kuilen en silo’s voor het veevoer. Hier voert de boer de regie. Aan de achterzijde wordt minder aandacht en geld besteed, deze is puur functioneel. De toegepaste materialen zijn soms goedkoper en er is minder aandacht voor details. Het onderscheid tussen voor en achter zie je ook terug in de inrichting van het gehele erf. Op het voorerf ligt de siertuin met de nutstuin. Groente en fruit uit moestuin en fruitgaard werden verwerkt voor eigen gebruik. Ook lagen hier het bleekveld om de was te bleken, een waterput en een bakhuis of kookhuis waarin veevoer of de was werd gekookt, allemaal bezigheden waar de vrouw zich om bekommerde. Het voorerf vormt vaak het visitekaartje van het erf.

Erven in het rivierenlandschap

Zalkerdijk 4

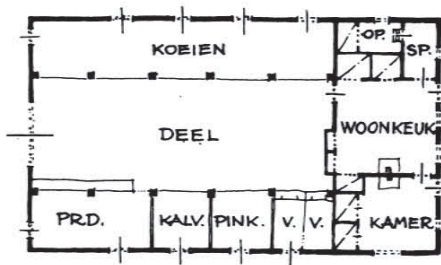
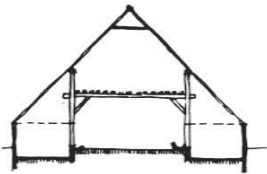
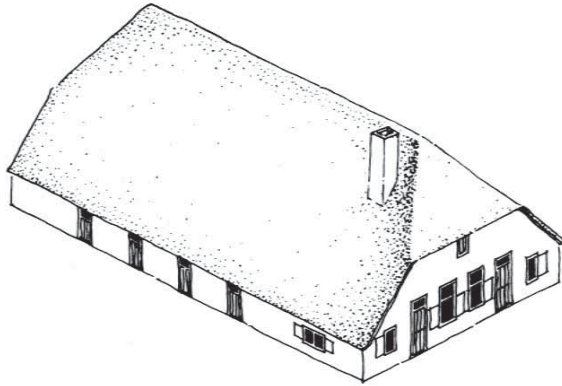
De erven in dit gebied liggen vanwege overstromingsdreiging voornamelijk op hoge en droge oeverwallen, op rivierduinen en op of aan de dijk. Omdat de dijken ook de belangrijkste verbindingswegen waren, liggen de meeste erven ‘op’, ‘aan’ en ‘langs’ de dijk. ‘Op’ de dijk wil zeggen dat een voorhuis op dezelfde hoogte ligt als de top van de dijk, ‘aan’ de dijk betekent dat een pand op het talud van de dijk staat en ‘langs’ de dijk betekent aan de voet van de dijk. Bij wat dichtere bebouwingsconcentraties is lintbebouwing langs de dijk ontstaan. Ook kan het zijn dat de dijk is verbreed, of dat er een terp tegen de dijk is aangebouwd, waarop een erf staat.

De ruimte langs de dijk is beperkt en de erven zijn kleinschalig en compact ingericht. Soms liggen de gebouwen parallel langs de dijk en krijgt het erf

een langgerekte vorm. De boerderij aan de Zalkerdijk 4 is een hallehuisboerderij, een boerderijtype dat veelvoorkomend is in midden Nederland. Hallehuisboerderijen komen in veel variaties voor, maar hebben een aantal overeenkomstige basiskenmerken. Aan de buitenzijde is kenmerkend dat de boerderij een rechthoekige plattegrond heeft met lage zijgevels. De rieten kap is aan de voor- en achterzijde vaak voorzien

Zalkerdijk 4, een kleine hallehuisboerderij tegen de dijk. Foto: Het Oversticht.

Schematische weergave van een hallehuisboerderij. Tekening: onbekend.

van wolfseinden, maar dit kunnen ook topgevels zijn. Aan de binnenzijde is de constructie van een hallehuis typerend. Het dak wordt ondersteund door een houtskelet van ankerbalkgebinten, die achter elkaar zijn geplaatst. Hierdoor dragen de muren de kap niet. De ankerbalkgebinten hebben een lage horizontale balk, die de twee stijlen met elkaar verbindt. Hierdoor is er veel ruimte op de zolder voor opslag. Oorspronkelijk delen de gebinten de boerderij in de lengte in drie vakken. In de breedte is tussen het bedrijfsgedeelte en het woonhuis een stenen scheiding aangebracht, waar de haard oorspronkelijk zat. De entree van de boerderij aan de Zalkerdijk 4 zal, gezien de ligging aan de dijk, in de zijgevel zitten. De hallehuizen komen in verschillende volumes voor en zijn of waren allen voorzien van bijgebouwen voor stalling van vee of berging van werktuigen, akkergewassen of hooi.

Deze boerderij heeft haar agrarische functie verloren, wat te zien is aan de extra schoorsteen en de dakkapel die op het bedrijfsgedeelte geplaatst is. De kapverdieping werd oorspronkelijk niet voor bewoning gebruikt, maar alleen voor opslag van onder meer hooi of gewassen. Het werd vaak alleen

Nieuwstad 6, een kleine hallehuisboerderij, waar de weg over de achterzijde van het erf loopt. Enkele bijgebouwen staan aan de andere zijde van de weg. Foto: Het Oversticht.

verlicht door het kleine venster in de voorgevel en een hooiluik in de achtergevel. Ondanks de functieverandering van agrarisch bedrijf naar woonhuis zullen de ankerbalkgebinten waarschijnlijk nog wel aanwezig zijn, omdat die het dak dragen. Vaak is de oorspronkelijke indeling verdwenen.

Nieuwstad 6

Erven in het rivierenlandschap hebben een groen karakter: hagen, boomgaarden, rijen knotwilgen en

populierenbosjes wisselen elkaar af. Aan de voorzijde zijn vaak een bescheiden siertuin, meidoornhaag, enkele fruitbomen en een grote beuk, linde, es of wilg aanwezig. Aan de rand van het erf (langs de sloot) staan rijen populieren of knotwilgen. Dit zijn soorten die tegen hoge waterstanden kunnen. De boerderij van Nieuwstad 6 ligt parallel aan de dijk en het erf is met de achterzijde naar de weg gericht. Vanwege deze ligging is het voorerf niet goed zichtbaar, maar de tuinen liggen aan de zijkanten en de voorzijde van het erf. Enkele bijgebouwen die bij het erf horen staan aan de overkant van de weg. De weg liep als het ware over het erf, waardoor het er onderdeel van uitmaakte. Het bedrijfsgedeelte van het erf lag meestal gericht naar de bijbehorende landerijen. Dit was het meest praktisch, omdat het vee vanuit de stal snel de wei in kon worden gelaten en de wagens (met hun oogst of vracht) gemakkelijk naar binnen gereden konden worden. De landerijen van deze boer moesten via de weg bereikt worden. Daarentegen hebben boerderijen die met de achterzijde van de weg aflaggen hun land direct achter de boerderij.

Dorpsweg 8

De beperkte beschikbare ruimte op een erf aan de dijk is bij dit erf goed zichtbaar. Vanwege de ligging direct aan de dijk is er geen ruimte voor een voorerf met een siertuin of een nutstuin. Het woonhuis ligt als het ware met haar kin op de dijk. Hier is alleen plaats voor wat leilindes, die pal tegen de voorgevel geplant zijn. Leilindes komen vaak voor bij boerderijen. Ze worden geplant aan de zonzijde(n) van het woongedeelte en functione-

Dorpsweg 8, door de ligging op de dijk is er weinig ruimte voor een sier- of nutstuin.

Foto: Het Oversticht.

ren als natuurlijke zonwering. Wanneer er nog wat ruimte aan de zijkant van het erf is, ligt hier nog een kleine siertuin of nutstuin. Bij deze kleine hallehuisboerderij is de scheiding tussen wonen en werken nog heel goed te zien. Aan het woonhuisgedeelte is duidelijk meer aandacht besteed dan aan het bedrijfsgedeelte. Het metselwerk is zorgvuldig uitgevoerd met vlechtwerk bij de dakrand. De kleine bakstenen zijn gemetseld in kruisverband en voorzien van een mooie, dunne voeg. Dit zijn zogenaamde 'dure' gevels, die voor het bedrijfsgedeelte niet vaak werden toegepast. De vensters zijn voorzien van luiken, die als zonwering of tegen de kou werden gebruikt. Ook opvallend is dat de kap van het woonhuis is gedekt met riet en dat het bedrijfsgedeelte is voorzien van de functionelere golfplaat.

Vinkensteeg 6

Van oorsprong zijn boerenerven sober ingericht. De gebouwen en de inrichting van het erf moesten vooral functioneel zijn, er was vaak geen geld voor luxe en daarbij kwam dat spaarzaamheid een deugd was. De bijzondere details in de gevels werden voornamelijk met traditionele materialen uitgevoerd. Bijzonder is dan ook dit erf aan de Vinkensteeg bij Zalk. Aan het erf en de gebouwen is af te lezen dat hier een rijke boer woonde. De gebouwen zijn groot en fraai vormgegeven, de markante kastanje en de ruime siertuin maken het geheel af.

De boerderij is een voorbeeld van een T-huisboerderij, een boerderijtype dat veel in het Nederlandse rivierengebied voorkomt. Oorspronkelijk is een T-huisboerderij ontstaan uit een hallehuisboerderij. Door de behoefte aan meer wooncomfort werd een apart woonhuisgedeelte dwars op het achterhuis gezet. Deze ontwikkeling resulteerde uiteindelijk in een apart boerderijtype, dat veel variaties kent. De bouwdelen (bedrijf en woonhuis) hebben een eigen dak. Soms zit er tussen het woonhuis en het achterhuis nog een tussenlid. Het woonhuis kan één bouwlaag hebben, maar ook komen verdiepingen en lage kapverdiepingen voor.

Bij de boerderij aan de Vinkensteeg is het woonhuis voorzien van één kap-

Vinkensteeg 6, een met zorg vormgegeven T-huisboerderij met zomerhuis in de stal.
Foto: Het Oversticht.

verdieping, die verlicht wordt door kleine vensters in de voorgevel én door dakkapellen. Door de aanwezigheid van de dakkapellen is duidelijk dat de kap gebruikt wordt voor bewoning en niet alleen als opslag- en droogzolder. Dit geeft het woonhuis meer aanzien. Soms is het woongedeelte rijk versierd met lijstwerk, siermetselwerk en raamen deuroplijstingen. Deze woonhuizen hebben hierdoor meer het karakter van burgerhuizen. Deze

boerderij is weliswaar met veel zorg ontworpen en gebouwd, maar zonder veel decoraties: het is nog steeds duidelijk dat het hier om een boerderij gaat. Wel opvallend is dat de stal naast de boerderij voorzien is van siermetselwerk in gele stenen. Door de gevelindeling met grote ramen en een entree wordt ook duidelijk dat in dit gedeelte van de stal wordt gewoond. Als de boerderij door de zoon en zijn gezin werd overgenomen verhuisden de ouders vaak naar de woning voor in de stal. Ook komt het voor dat deze woning, of zomerhuis zoals het ook wel wordt genoemd, bewoond werd door de hoofdknecht en zijn gezin.

Erven in de Mastenbroekerpolder

Bisschopswetering 84

De meeste erven in de Mastenbroekerpolder (van vóór 1940) liggen op terpen, omdat de dreiging van overstromingen continu aanwezig was door de ligging tussen twee rivieren en bij de zee. De erven liggen aan weteringen, die rond 1364 werden gegraven voor de ontginning van het gebied (vandaar dat veel erven worden ontsloten met een bruggetje). Veel erven zijn omgeven door groene ‘mantels’. Van oorsprong was het silhouet van de erven rafelig en transparant. Er was zicht vanaf de erven op het open polderlandschap en de boeren waren vanuit de polder zichtbaar tussen het groene lover. Tijdens de ruilverkaveling is veel ‘strakke’ singelbeplanting aangebracht. De besloten erven vormen een contrast met de weidsheid van de polder. Ze liggen als ‘groene kralen’ aan een snoer geregen.

De hoofdvorm en gevels van deze krukhuysboerderij aan de Bisschopswetering zijn nog zeer gaaf. Een krukhuysboerderij is een variant van de T-

Bisschopswetering 84, een bijzonder gave krukhuisboerderij op een terp aan de wetering.
Foto: Het Overzicht.

huisboerderij, waarbij het woonhuis aan één zijde is uitgebreid. Hierdoor krijgt het dak en het grondplan van de boerderij een L-vorm, ook wel een krukvorm genoemd, hieraan dankt de boerderij zijn naam.

Vaak staat er een stal naast de boerderij, waarvan de nok evenwijdig loopt aan die van de boerderij. En als het goed is ligt de rooilijn van de stal een stuk terug ten opzichte van de voorgevel van de boerderij. De

rooilijn van de stal ligt vaak op de scheiding van het woonhuis en het bedrijfsgedeelte. Hieraan is duidelijk af te lezen dat de scheiding tussen het wonen en werken strikt genomen werd en bepalend is voor de structuur van een erf. Bij kleine erven is er geen tweede stal aanwezig, maar zijn er enkel kleine schuurtjes of bijgebouwtjes. Soms is er een hooiberg. Ook is een combinatie mogelijk. Op het erf aan de Bisschopswetering is een ensemble aanwezig van boerderij, stal, schuur en hooiberg met hijswerktuig.

Bisschopswetering 92

Het eerste dat opvalt bij dit erf is het vroeg 20ste-eeuwse woonhuis. Het is een T-huisboerderij, waarbij het woonhuis door de bijzondere architectuur en het grote volume lijkt los te komen van het bedrijfsgedeelte. Het lijkt meer op een burgerhuis dan op het voorhuis van een boerderij. Zelfs het huis in de stal (zomerhuis) heeft kenmerken van een burgerhuis. Door de bijgebouwen is het wel meteen duidelijk dat het hier gaat om een boerenbedrijf. Boerenerven kennen veel bijgebouwen, soms uitgevoerd in steen en soms in hout. De houten schuren zijn vaak zwart geteerd om ze te beschermen tegen weersinvloeden. De kleinere houten schuren zijn op veel erven nog aanwezig. Op enkele erven in het Nationaal Landschap zijn nog grote, markante zwarte houten schuren aanwezig, al worden ze steeds zeldzamer. Op het achtererf van Bisschopswetering 92 staat een hoge, houten hooischuur direct achter de stal met zomerhuis. De topgevel aan de voorzijde is bovenin voorzien van een luik met hijswerktuig om het hooi op te kunnen tassen. De schuur is een markant gebouw op het erf door het grote volume. Hij torent uit boven de stal, maar omdat de schuur van hout is concurreert

Bisschopswetering 92. De hoge, houten, zwart geteerde hooischuur op het achtererf is een markant gebouw dat zeldzaam is geworden. Foto: Het Oversticht.

Zwolseweg 54, het hoge voorhuis doet aan als een rijk burgerhuis en verhult het boeren-erf achter. Foto: Het Oversticht.

le leibomen aanwezig, die een centrale entree flankeren. Een sierlijk, metalen hekwerk in de haag geeft toegang tot het huis. Het woonhuis en de tuin stralen een voorname sfeer uit. Het bedrijfsgedeelte ligt verscholen achter het woonhuis en is nauwelijks zichtbaar vanaf de openbare weg. De toegang tot het achtererf ligt aan de rand van het perceel.

Bisschopswetering 71

De beplanting op een erf in de Mastenbroekerpolder bestond voornamelijk uit singelbeplanting, erfbosjes, een boomgaard, solitaire bomen en een siertuin. De singelbeplanting, bestaande uit een enkele of dubbele bomenrij (meestal essen) zonder ondergroei, geven het erf een vrij strakke uitstraling.

hij visueel niet met het woonhuis. Hieraan is te zien dat niet alleen de boerderij en de stal met zorg zijn ontworpen, maar dat er ook aandacht is besteed aan de plaats van de gebouwen op het erf en hun onderlinge samenhang.

Zwolseweg 54

Dit erf ligt aan de dijk die de rand van de Mastenbroekerpolder vormt. Het is een bijzonder erf, want het is één van de weinige voorbeelden van een woonhuis dat zo'n voorname uitstraling heeft dat het lijkt alsof het hier om een welgestelde burgerwoning gaat. Het is een T-huisboerderij met een groot woonhuis van twee bouwlagen onder een met pannen gedekt dak. Voor het woonhuis ligt een formele, wat chiquere siertuin. De tuin bestaat uit een omhaagd gazon met solitaire bomen. Voor het huis is een symmetrisch gedeelte aangelegd, met een ronde, omhaagde border, met daaromheen grind en een gazon. Bij de voorgevel zijn enkele

Bisschopswetering 71. Een hallehuis op een terp met karakteristieke erfbeplanting.
Foto: Het Oversticht.

Op het voorerf liggen de siertuin, met hagen van meidoorn en liguster, knot- of leilindes (dikwijls een oneven aantal) en de fruitboomgaard. Een groot deel van het oppervlak van het erf bestaat uit gras.

De fruitboomgaard werd meestal gecombineerd met een weide voor kalveren, die veelal op de hoeken van het erf lag en soms omgeven was door een singel van elzen. Dit erf aan de Bisschopswetering heeft

nog een aantal kenmerken van een oude erfinrichting, met een kleine siertuin bovenaan het talud. Het talud zelf is voorzien van gras. Links onderaan het talud is een boomgaard (in aanwas) gecombineerd met een dierenweide. Links en rechts van de boerderij staan solitaire bomen.

De veel latere naoorlogse erven kenden eenzelfde opzet, maar de sierbeplanting was beperkt. Een aantal voor de oude erven kenmerkende onderdelen, zoals erfbosjes (en soms ook kalverweitjes), komen op deze erven niet voor. Kenmerkend zijn ook de solitaire bomen op het voorerf. In het kader van de ruilverkaveling zijn veel treurwilgen als solitair aangeplant, dikwijls op het voorerf bij de entree.

Tegenwoordig is er veel nutsbeplanting (geriefhout, fruit- of moestuin) verdwenen. De voorerven zijn grotendeels ingevuld met gazons en sierborders. Vaak is ook aan de zijde van de weteringen taludbeplanting aangebracht.

Bruggetjes over de wetering

De toegankelijkheid van de erven is door de jaren heen sterk veranderd. Vroeger ging veel transport via de brede weteringen en verliep de toegang tot het erf via paden langs de wetering. Na de ruilverkaveling is de hoofdontsluiting een brede weg geworden, met kleine, smalle weteringen erlangs. De toegang tot de erven is met bruggetjes en dammen opgelost. Door deze collectieve aanleg is een groot aantal nieuwe en uniforme bruggetjes als toegang naar de huiskavel geplaatst. De bruggen werden voorzien van lantaarns; samen met de brugleuningen vormen zij de entree van het erf. Het was de bedoeling dat de eigenaren van de aangelegene kavels de lantaarn zelf aansloten, zodat langs de weteringen 'linten van licht' zouden ont-

De toegang van de erven na de ruilverkaveling in de Mastenbroekerpolder: via een brug over de wetering. Foto: Het Oversticht.

staan. Deze nieuwe entrees geven de erven een heel aardige uitstraling. Veel van deze karakteristieke bruggetjes zijn nog aanwezig.

Kampereiland en Mandjeswaard

Oudedijk 5

Veel erven op het Kampereiland en de Mandjeswaard zijn nog vrij authentiek. Misschien heeft dit te maken met het feit dat veel grond waarop de boerderijen zijn gebouwd nog heel lang in eigendom van de

stad Kampen was. De boeren waren pachtboeren. Bovendien waren ze gebonden aan regels voor wat betreft uitbreidingen en wijzigingen aan de erven. Rond 1364 krijgt Kampen het bezit over veertien eilanden. Hiermee wordt het gebied rond Kampereiland en Mandjeswaard bedoeld, dat toentertijd bestond uit zandvlakten, die werden doorsneden door laagtes, rivierarmen en geulen. Hierbij hoorde ook het recht van aanwas. De eilanden zijn tot de 15de eeuw niet bewoond geweest, omdat ze 's winters onder water stonden. Als bescherming tegen het water zijn de vroegste erven al vanaf het begin op terpen, huisbelten, gesticht. Hieraan is de voormalige ligging vlakbij de Zuiderzee duidelijk zichtbaar. Door het afsluiten van de Zuiderzee in 1932 waren terpen niet meer noodzakelijk. De ruilverkaveling van 1953 tot 1966 heeft voor een toename van maar liefst 61 erven gezorgd, deze zijn niet op terpen gebouwd.

Door de voortdurende dreiging van overstromingen neemt de akkerbouw rond 1900 echter af, en wordt de hooiproductie steeds belangrijker. Kampereiland en de Buitenpolders worden zelfs hooileverancier voor de cavalerie, waardoor een zeer belangrijke bron van inkomsten ontstaat. Het aantal prachtige hooibergen op de erven is dan ook zeer omvangrijk en een typisch streekeigen fenomeen. Door het belang van het hooi, niet alleen voor eigen gebruik, maar ook voor verkoop aan de cavalerie, waren er vaak drie kapbergen op het achtererf: twee zeshoekige en een vijfhoekige. De zeshoekige paardenberg was voor het hooi dat werd verkocht en de eveneens zeshoekige koeberg bevatte het beste hooi. Ook kan er nog een derde vijfhoekige kapberg zijn, met hooi van mindere kwaliteit. Rieten kappen met donker gekleurde houten palen sieren de kapbergen, later wordt veel-

Oudedijk 5, een gaaf erf aan de Oudedijk met een historische boerderij op een terp en achter op het erf de drie kenmerkende hooibergen.

Foto: Het Oversticht.

eed, dat ze de boerderij beschermen bij storm. Niet alleen zijn de gebouwen relatief gaaf, ook de erfinrichting is in tact. De scheiding van het woon- en bedrijfsgedeelte is aanwezig. Het talud van de terp is voorzien van gras. Onderaan de terp liggen een boomgaard, de moestuin en een kleine siertuin. Een solitaire boom staat naast de boerderij aan de weg.

Stikkenpolderweg 12

Veel boerderijen in het landelijke gebied van Kampen stammen uit de wederopbouwperiode. In die periode zijn veel nieuwe erven opgericht en soms is de bebouwing op de oudere erven in die tijd geheel of gedeeltelijk vervangen. De diversiteit aan typen wederopbouwboerderijen is groot, maar grofweg zijn ze onder te verdelen in twee hoofdcategorieën: de boerderijen die afgeleid zijn van een historisch boerderijtype en de meer eigentijdse boerderijen. In de eerste jaren na de oorlog werden vooral boerderijen gebouwd in de eerste categorie. Deze doen denken aan een Friese stjelp-, een kop(hals)rompboerderij, of een Groninger Oldamsterboerderij. Vanaf de jaren 1950 kwamen daarnaast ook boerderijtypes voor die een minder streek-eigen karakter hadden. Deze kregen een meer eigentijdse vormgeving, waarbij soms ook meer eigentijdse bouwmaterialen werden gebruikt. Ze hebben vaak gelede bouwvolumes, waarvan de situering van de verschillende onderdelen, en daarmee de plattegrond, kan variëren. Vaak is het woonhuis min of meer gescheiden van het bedrijfsgedeelte.

Omdat veel boerderijen in Nederland oorlogsschade hadden opgelopen, of geheel waren verwoest, liep de voedselproductie terug. Om die weer op gang te krijgen kreeg de bouw van boerderijen vanuit het rijk veel aan-

al golfplaat toegepast. De historische boerderij en het feit dat het erf op een terp aan de oude dijk ligt maakt meteen duidelijk dat het hier om een oud erf gaat. Het is een bijzonder gaaf erf met een hallehuisboerderij die is voorzien van een topgevel, zoals ze bij veel oude boerderijen op Kampereiland en Mandjeswaard voorkomen. Ook zijn de drie hooibergen nog aanwezig achter de boerderij. Deze hooibergen zijn vaak zo op het erf gesitu-

Stikkenpolderweg 12, detail van de koekoeksberg. Foto: Het Oversticht.

dacht. Tijdens en na de oorlogsjaren was de wederopbouw van boerderijen in handen van het Bureau Wederopbouw Boerderijen (BWB), die onder verschillende afdelingen en departementen heeft gediend. Er werden architecten aangetrokken om standaardontwerpen te maken die min of meer aansloten bij het karakter van de streek, maar waarbij wel een moderne bedrijfsvoering kon worden gehanteerd. Omdat de

bouw op deze manier te lang duurde werden later door architecten in lokale werkgemeenschappen ontwerpen gemaakt voor meer gestandaardiseerde bouwdelen. Omdat de wens van iedere boer anders lag, kon de standaardisering alleen op onderdelen van de boerderij plaatsvinden en niet op de gehele boerderij. Hoe de organisatie van de bouw van de boerderijen in Kampen precies is gegaan, is nog niet onderzocht.

Het erf aan de Stikkenpolderweg is een voorbeeld van een modernere wederopbouwvariant, met gelede volumes, gebouwd in een eigentijdse, meer zakelijke architectuur. Het woonhuis staat bijna los van het bedrijfsgedeelte ernaast en de stal is laag. Dit type komt meerdere malen in het buitengebied voor. De bouwvolumes van de verschillende boerderijen (woonhuis, tussenslid, stal en schuren) tonen veel overeenkomsten, maar de wijze waarop de bouwvolumes ten opzichte van elkaar zijn geplaatst kan verschillen. Het zou kunnen zijn dat er standaardontwerpen zijn gebruikt voor dit type, met variaties die afhankelijk van de wens van de boer zijn toegepast.

Een bijzonder bijgebouw op het erf is de koekoeksberg. Dit is een hooiberg met een grijperskast, die oorspronkelijk alleen langs de oude Zuiderzeekust voorkwam. Ook op Kampereiland en Mandjeswaard komen nog dergelijke koekoeksbergen voor, maar ze worden zeldzaam.

Mandjeswaardweg 22

De weidsheid is voor Kampereiland en Mandjeswaard kenmerkend. Deze wordt versterkt door de verspreide ligging van de erven, waarvan de oudste op de hoogste plekken liggen. De erven worden omzoomd door hoge bomen. Het lijken haast groene eilanden in het weidse landschap. In de Mandjeswaard komen naast oude erven ook jongere erven en boerderijen voor uit de

Mandjeswaard 22, wederopbouwboerderij met zijbaander. Foto: Het Oversticht.

wederopbouwperiode.

Dit erf ligt op een lage terp in de polder, aan de voet van de voormalige zeedijk, bij de brug en de uitwateringssluis. Het erf is grotendeels omzoomd door hoge bomen, die de grote boerderij beschermen tegen de wind. Deze wederopbouwboerderij is afgeleid van een traditionele Friese stjelpboerderij. Het heeft als kenmerk dat het een zeer hoge boerderij is, met enorme dak-

vlakken op een rechthoekige plattegrond. In de voorste travee bevindt zich de woning, daarachter het bedrijfsgedeelte. Door de hoogte heeft de boerderij in het midden een grote, hoge tasruimte voor het hooi. Hierdoor zijn hooibergen en veel bijgebouwen bijna niet nodig. Deze boerderij heeft baanderdeuren in de zijgevel en wordt hierom ook wel een zijbaander genoemd. Dit boerderijtype is veelvoorkomend in de Mandjeswaard. De overeenkomsten tussen de boerderijen is zo groot, dat het erop lijkt dat er een standaardontwerp is gebruikt voor een aantal boerderijen in de Mandjeswaard.

Welleweg 4

Het landschap van het Kampereiland en de Mandjeswaard is onregelmatiger dan dat in de Mastenbroekerpolder. Kronkelige waterlopen en dijken zorgen voor een grillig landschap. De gebouwen liggen op terpen in een los verband. Omdat de ruimte op de terp beperkt was stonden de gebouwen dicht bij elkaar. Van een siertuin op het voorerf was meestal geen sprake, het talud van de terp bestond veelal uit gras. Wel trof men hier en daar perkjes met goudbloemen of dahlia's aan en enkele sierstruiken. De meeste erven bezitten wel een nutstuin: een fruitgaard en/of moestuin. De boomgaard met hoogstamfruitbomen werd het grote hof genoemd, de moestuin het kleine hof. Soms tref je op een erf nog een paar fruitbomen aan, die veelal een restant zijn van een vroegere boomgaard. De boomgaard op het erf aan de Welleweg 4 is nog vrijwel intact. Vaak stond er in de noordwesthoek van het erf een windsingel. Door de windsingel, hoge bomenrijen, fruitbomen en solitaire bomen ontstond er een rafelig silhouet rond de terp. Vroeger bestond dit vaak uit soorten als linde, iep en wilg.

Welleweg 4. Foto: Het Oversticht.

Nu zijn daar populieren, essen en berken bijgekomen. De ruimte tussen de gebouwen is met puin en as opgevuld, verhard met klei. Rondom de woning had men grindpaden. De plek waar de mest vanuit de stal naar buiten werd geworpen heet het 'mestwerfje', dat oorspronkelijk bestraat was met rode of blauwe estrikken (smalle bakstenen).

Op het erf staat een vrij lage hallehuisboerderij met een stal ernaast.

Op een oude foto (datum onbekend) is te zien dat de stal vroeger alleen een deur en kleine ramen had. Later heeft het een woonfunctie gekregen en werd de gevel voorzien van grotere ramen.

De meeste boerderijen hebben een met riet gedekte kap, omdat dit materiaal in de buurt te verkrijgen was. Riet was vroeger een relatief goedkoop materiaal, terwijl dakpannen in verhouding duur waren. Golfplaat kwam pas in de vroege 20ste eeuw volop in gebruik. Riet is kwetsbaarder voor weersinvloeden dan dakpannen. Het lijkt aannemelijk te veronderstellen dat de boerderijen die vlak bij de zee lagen en met riet gedekt werden zo laag mogelijk werden gebouwd om de invloeden van de zeewind zoveel mogelijk te beperken.

Bronnen:

- *Streekeigen Huis en Erf, Kampereiland, De Pieper, Mandjeswaard, Zuiderzeepolder*, Het Oversticht (Zwolle 2008).
- *Streekeigen Huis en Erf, Polder Mastenbroek*, Het Oversticht (Zwolle 2004).
- *Boerderijen, categoriaal onderzoek wederopbouw 1940-1965*, rapport van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (Amersfoort 2007).